

12. Сухорольська С. М. Методи лінгвістичних досліджень : навч. посіб. / С. М. Сухорольська, О. І. Федоренко. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Львів : Інтеллект-Захід, 2009. – 348 с.
13. Тойм К. Ассоциативный эксперимент в психодиагностике в XIX веке / К. Тойм // Ученые записки Тартуского университета, 1978. – Вып. 465. – С. 106–121.
14. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы / А. А. Уфимцева. – М. : Изд-во АН СССР, 1962. – 287 с.

Розвод Элина. Методы исследования лингвокультурных концептов. В статье рассматриваются методы исследования лингвокультурных концептов, особое внимание уделяется концептуальному анализу. Проанализированы особенности применения различных типов концептуального анализа и этапы его проведения: определение преференциальных ситуаций, к которой принадлежит концепт; изучение лексикографических определений, этимологии лексической единицы, концепта в различных контекстах (философии, науке, поэзии, прозе, живописи, музыке, скульптуре, метафоре, метонимии, пословицах, поговорках и т. д.); изучение ассоциативных связей лексических единиц, которые обозначают концепт. Концептуальный анализ направлен на определение содержания концепта и особенности его построения. Значительное внимание обращается также на актуальность использования при исследовании концептов ассоциативного эксперимента и дефиниционного анализа. Отмечается, что свободным ассоциативным экспериментом пользуются при воспроизведении языковой картины мира, ведь его средствами можно воссоздать социальный портрет. При исследовании концепта с помощью анализа дефиниции – рассматриваются как достаточно полный и объективный источник формализации содержательной структуры слова.

Ключевые слова: ядро, периферия, дефиниция, метод, анализ, концепт.

Rozvod Elina. Methods of Investigation of Linguacultural Concepts. In the article methods of investigation of linguacultural concepts are examined, special attention is paid to the conceptual analysis. The peculiarities of the usage of different types of analysis and conceptual stages of its realization are analyzed: defining the referential situation the concept belongs to; studying lexicographic definitions; studying the etymology of the lexical item; studying the concept in various contexts (philosophy, science, poetry, prose, painting, music, sculpture, metaphors, metonymies, proverbs, sayings, etc.); studying the associative connections of the lexical item designating the concept. Conceptual analysis is aimed to determine the content of the concept and features of its construction. Much attention is also paid to the relevant usage of associative experiment and definitional analysis during the investigation of the concept. It was indicated that free associative experiment is used to reproduce the linguistic map of the world, because it means it's possible to recreate social portrait. By analyzing the concept with the help of definition – it's regarded as adequate and objective source of formalization of semantic structure of the word.

Key words: core, periphery, definition, method, analysis, concept.

Стаття надійшла до редколегії
05.01.2015 р.

УДК 811.112.2:81'373

**Василь Угринюк
Ростислав Угринюк**

Основні ознаки концепту ВВІЧЛИВІСТЬ у німецькій мовній картині світу

Стаття є спробою опису мовного відображення концепту ВВІЧЛИВІСТЬ на об'ємному мовному матеріалі (11 064 випадків уживань ключової лексики *Höflichkeit*), дібраного із Мангаймського корпусу німецької мови (COSMAS). Проаналізовано комплекс ознак досліджуваного концепту сучасної німецької мови. Відповідно до викладеного матеріалу найчастотніші ознаки концепту ВВІЧЛИВІСТЬ – дипломатичність (3552) як установлення міждержавних відносин; формальність (2210) у дотриманні загальноприйнятих норм поведінки; набутість (1820) як риса, що формується під впливом певних умов соціального середовища; успішність (1604) і в повсякденних справах, і в професійній сфері. Менш вагомі ознаки: демонстративна ввічливість (522), щоб викликати схвальне ставлення; гостинність (498); особливості доброго тону (780) представників інших національностей очима носіїв німецької мови. Нерелевантні ознаки: вродженість (22); фальшивість, несправжність (56). Увічливість в уяві носіїв німецької мови має формальний, подекуди ритуальний характер, є соціальною рисою та слугує успішному виконанню різноманітних завдань.

Ключові слова: мовна картина світу, концептуальна картина світу, семантичне поле, концепт, концептуальні ознаки.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мовна картина світу (МКС) відображає цілісне його сприйняття людиною [3, с. 20]. Вона будується на відчуттях, уявленнях, сприйнятті й мисленні людини, диктує норми поведінки, систему цінностей. Один із ключових фрагментів німецької МКС – семантичне поле ввічливості, яке є відображенням відповідного фрагмента концептуальної картини світу – концепту ВВІЧЛИВІСТЬ.

Аналізований концепт лексикалізований, він належить до абстрактних концептів, оскільки включає уявлення носіїв німецької мови про дотримання прийнятих у суспільстві правил пристойності, чемності, шанобливості, люб'язності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивчення концепту ВВІЧЛИВІСТЬ сучасної німецької мови вже було предметом дослідження, проте здебільшого це зіставні дослідження (напр., французька або німецька ввічливість на противагу російській) [2], або ж відбір емпіричних даних здійснювався з Інтернет-форумів [4], окремих творів художньої літератури [1] тощо. Ця стаття – спроба опису мовного відображення досліджуваного концепту на об'ємному мовному матеріалі (11 064 випадків уживань ключової лексеми *Höflichkeit*), дібраного з Мангаймського корпусу німецької мови (COSMAS) [5].

Мета розвідки – встановити специфіку реалізації стратегій увічливості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Під час аналізу мовного матеріалу визначено комплекс концептуальних ознак (КО) задля максимально повного охоплення змісту досліджуваного концепту.

Основні ознаки концепту ВВІЧЛИВІСТЬ:

- дипломатичність (3552). Здебільшого відображено в поведінці державних діячів, що відповідає загальноприйнятим етичним нормам у політиці, напр., *Mit diplomatischer Höflichkeit deutete Steinmeier an, dass zwischen der EU und der Türkei nicht alles so ist, wie es sein sollte* [Braunschweiger Zeitung, 03.06.2006], *Colin Powell, der amerikanische Außenminister, blickt ernst und nachdenklich drein, Bundeskanzler Gerhard Schröder, der sich schwer tut, seine Gefühle zu verbergen, wirkt mürrisch und erregt. Mühsam nur wahrt er die diplomatische Höflichkeit* [Mannheimer Morgen, 17.05.2003], *Damit auf dem diplomatischen Parkett nichts schief geht, hat das Wiener Kanzleramt ein "Handbuch für Minister" erstellt. Darin stehen neben Grundregeln der Höflichkeit* [Mannheimer Morgen, 03.12.2005], *Ausnehmende Höflichkeit und diplomatische Zurückhaltung zeichnen ihn aus, den feinnervigen Mann aus Ghana, der als Generalsekretär an der Spitze der Vereinten Nationen steht* [Nürnberger Nachrichten, 27.04.1999].

Окрім того, усталені правила поведінки в політиці стосовно опонентів, напр., *Ricks Tischnachbar reicht ihm das Blatt Papier zur Unterschrift. Er verpflichtet sich damit, politische Höflichkeit im Umgang mit Andersdenkenden zu wahren* [St. Galler Tagblatt, 19.03.2010].

- Очікуваність, похвальність, успішність (1604). Ввічливість як риса характеру, яка заслуговує похвалу, вітається, очікувана, приносить успіх. З одного боку, наголошується важливість дотримання певних норм поведінки – поваги, уваги в ставленні до інших людей, урахування їх потреб, доброзичливого ставлення, напр., *Also hat er wohl Anspruch darauf, dass seine Anliegen ernst genommen werden, dass er freundlich angehört und mit ganz normaler Höflichkeit behandelt wird* [St. Galler Tagblatt, 02.02.2000]; *Da Höflichkeit sehr wertgeschätzt wird, bietet man dem Gegenüber Zigaretten an und füllt sein Glas* [St. Galler Tagblatt, 28.03.2009]; *...es gibt gewisse Grundregeln der Höflichkeit, mit denen man seinen Respekt gegenüber anderen Menschen ausdrückt* [Braunschweiger Zeitung, 22.03.2006]; *Höflichkeit gegenüber Fremden kostet wenig und ist in den meisten Gegenden die Norm. Leider gibt es keine zweite Chance, einen guten ersten Eindruck zu machen! Dann nützen uns auch die teuersten Charme-offensiven unserer Touristiker wenig...* [St. Galler Tagblatt, 09.09.2011]; дотримання загальних вимог увічливості, що надає відчуття стабільності та впевненості в завтрашньому дні, напр., *Höflichkeit ist das oberste Gebot* [St. Galler Tagblatt, 24.07.2010], *Das alte Gebot der Höflichkeit, vor dem Betreten eines Büros anzuklopfen, gelte im übrigen nach wie vor – selbst bei offener Türe* [St. Galler Tagblatt, 01.07.2009], *Höflichkeit der Jungen ... ist für ein Gefühl der Sicherheit wichtig* [St. Galler Tagblatt, 04.09.2007]; дається схвальна оцінка ввічливості, напр., *Reklamationen gab es keine – im Gegenteil – alle lobten Pünktlichkeit, Fleiss und Höflichkeit der Asylbewerber* [St. Galler Tagblatt,

12.06.1999]; *Thomas Hübner ist ein Mann ausgesuchter Höflichkeit. An diesem Image ändert sein jüngst erschienenenes Album "An und für sich" nichts* [St. Galler Tagblatt, 27.04.2011], *"Die Spieler sind alle sehr nett", lobt die 54-Jährige die Höflichkeit der Profis* [Braunschweiger Zeitung, 18.10.2005].

Водночас, засуджується недотримання прийнятих норм поведінки в суспільстві, напр., *Gutes Benehmen und Höflichkeit zeigen sich nur noch selten im Alltag* [St. Galler Tagblatt, 21.01.2000], *... ein Mensch, der nur von anderen profitiert und dem Höflichkeit und Freundlichkeit völlig fremd sind* [St. Galler Tagblatt, 11.02.2000], *Alle Gebote der Höflichkeit wurden geflissentlich ignoriert* [St. Galler Tagblatt, 14.11.2011], *Manchen jungen Leuten fehle "der schulische Rucksack" und es mangle ihnen an Fleiss und Höflichkeit* [St. Galler Tagblatt, 04.06.2009].

Окрім того, ввічливість – запорука успіху у веденні бізнесу, передусім у сфері обслуговування, напр., *Manieren und Höflichkeit seien geschäftsfördernd...* [St. Galler Tagblatt, 29.09.2000], *Merke wohl: Höflichkeit ist das oberste Gebot für Menschen, die Autos verkaufen wollen. Auch in der VW-Hauptstadt* [Braunschweiger Zeitung, 07.02.2009], *Der Chef des Geschäftshotels setzt auf Höflichkeit: "Nett und freundlich sein, das kostet nichts."* [Braunschweiger Zeitung, 22.04.2006]; в особистому житті, зокрема в протилежної статі, напр., *Verlässlichkeit, Verbindlichkeit, Freundlichkeit, Höflichkeit, Respekt, Mitleid und Gerechtigkeit bildeten einen Katalog von Werten, die wieder modern seien. Wer sie pflege ... arbeite an der Beziehung* [St. Galler Tagblatt, 10.10.2011], *Auch nicht so toll aussehende Männer haben noch heute die Chance, Frauen durch Witz und Charme für sich einzunehmen. Auch gute Manieren und Höflichkeit schaden nicht* [Braunschweiger Zeitung, 20.06.2009] та загалом у повсякденному житті, напр., *Freundlichkeit und Höflichkeit öffnen Türen* [Braunschweiger Zeitung, 15.07.2008].

- Демонстративність (522). Мета – викликати позитивне та схвальне ставлення до себе, напр., *Der amerikanische Präsidentschaftskandidat George W. Bush, der sich im Wahlkampf gerne als Mann der Höflichkeit darstellt, ist bei einem Kraftausdruck erwischt worden...* [St. Galler Tagblatt, 06.09.2000], *Mit betonter Höflichkeit erbot er sich, ihre Kamera zu tragen* [Die Welt, 19.12.1964].
- Гостинність (498), що є давньою традицією германських народів, проте не завжди супроводжується щирістю, напр., *Manchmal kann Gastfreundschaft die volle Höflichkeit und Selbstüberwindung fordern* [Braunschweiger Zeitung, 09.09.2009], *Doch jetzt, wo der Gast da ist, möchten wir ihm denn auch alle Höflichkeit erweisen* [St. Galler Tagblatt, 13.10.2001].
- Набутість (1820). Ввічливість як одна з рис характеру, яку прищеплюють дітям у сім'ї та школі. Цікаво зазначити, що дорослим не перестають нагадувати про потребу дотримуватися правил пристойності, зокрема працівникам приватних охоронних структур, що забезпечують правопорядок, напр., *Gleichzeitig fordern die Elternvertreterinnen von Müttern und Vätern, ihrem Nachwuchs Pünktlichkeit und Höflichkeit zu vermitteln... Die Schule könne nicht jede Erziehungsaufgabe übernehmen* [Braunschweiger Zeitung, 06.01.2007], *Demut und Respekt vor Menschen, Höflichkeit, Ehrlichkeit, Zuverlässigkeit. "Eltern müssen diese Dinge vorleben", sagt er* [Braunschweiger Zeitung, 19.06.2008], *Die Achtung aller Mitschüler, Respekt und Höflichkeit den Mitmenschen gegenüber, Sorgfalt im Umgang mit Schulmaterial, Pünktlichkeit und Eigenverantwortlichkeit sind die fünf Prinzipien an der Schule* [St. Galler Tagblatt, 20.08.2008]; *Daher werden die rund 15 000 privaten Sicherheitsleute, die allein in den Stadien eingesetzt werden, extra für die WM in punkto Höflichkeit geschult* [Braunschweiger Zeitung, 03.06.2006].
- Вродженість (22), напр., *Doch es gibt Leute, bei denen die Höflichkeit "wie angeboren" wirkt. Früh übt sich...* [Tiroler Tageszeitung, 03.12.1997], *Drei dieser Asiatinnen standen schon bei mir und fragten mit der dieser Menschengattung so angeborenen Höflichkeit, ob ich denn englisch spreche* [St. Galler Tagblatt, 20.09.2007], *Die Betreffenden unverblümt aufzufordern, mich in Ruhe zu lassen, widerspricht meiner angeborenen Höflichkeit* [NZZ am Sonntag, 04.03.2012].
- Фальшивість, несправжність (56) як надлишкова люб'язність, услужливість, напр., *Häufig geraten sie auf die schiefe Bahn der Gefälligkeit, sei es aus Anbiederung oder aus falscher Höflichkeit* [St. Galler Tagblatt, 08.06.1998], *Vor einem Bankwechsel sollte man nicht zurückschrecken. Falsche Höflichkeit kann teuer werden* [Braunschweiger Zeitung, 12.09.2009], *Er ist arrogant, stur, stolz und selbstbewusst. Er kennt keine falsche Höflichkeit* [Nürnberger Nachrichten, 05.12.2009], *Denn nach der sogenannten "Rheinischen" war einem, als wäre man eine knappe*

Stunde von einem netten Langweiler aufgehalten worden und hätte aus falscher Höflichkeit nicht entfliehen können [Die Presse, 17.09.1991].

- Формальність у дотриманні соціальних норм поведінки, напр., *Wiederholt wird "auf die wieder gefundene Tochter" angestossen, doch mehr aus Höflichkeit denn aus Wiedersehensfreude* [St. Galler Tagblatt, 23.02.2001]; *Sogar der Kartoffelbrei mit dunkler Soße schmeckt ihm. Oder hat er dies nur aus Höflichkeit bejaht?* [Braunschweiger Zeitung, 17.09.2008]; *Eine Frau bot mir ein Schnäpschen an, das ich aus Höflichkeit nicht ablehnte* [St. Galler Tagblatt, 13.10.2011], *Die Höflichkeit verbietet es, nachzuhaken* [St. Galler Tagblatt, 15.10.2010].
- Національність як відображення культурної специфіки поведінки представників окремих народів. Так, скажімо, азіатська ввічливість передбачає терпимість, делікатність, особливу увагу до співрозмовника, напр., *Wenn er uns eine Visitenkarte reicht, nehmen wir uns ein Beispiel an asiatischer Höflichkeit. Wir nehmen das Kärtchen mit beiden Händen in Empfang, schauen es einige Sekunden an und bedanken uns dafür wie für ein Geschenk* [Braunschweiger Zeitung, 12.12.2008]; корейська – гостинність, напр., *Beeindruckt hat Kessler die Höflichkeit der Koreaner. Zunächst einmal die Gastfreundschaft gegenüber Deutschen* [Braunschweiger Zeitung, 04.04.2009]; німецька – пунктуальність, напр., *Fünf Minuten vor der Zeit ist des Deutschen Höflichkeit* [Die Zeit (Online-Ausgabe), 22.04.2004], *"Pünktlichkeit ist die Höflichkeit der Könige"* [Braunschweiger Zeitung, 26.08.2006].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, найчастотніші ознаки концепту ВВІЧЛИВІСТЬ – дипломатичність (3552) як установа міждержавних відносин, формальність (2210) у дотриманні загальноприйнятих норм поведінки, набутість (1820) як риса, що формується під впливом певних умов соціального середовища та успішність (1604) і в повсякденних справах, і в професійній сфері. Менш вагомими демонстративна ввічливість (522), щоб викликати схвальне ставлення, гостинність (498) та особливості доброго тону (780) представників інших національностей очима носіїв німецької мови. Нерелевантні ознаки: вродженість (22) та фальшивість, несправжність (56).

Ввічливість в уяві носіїв німецької мови має формальний, подекуди ритуальний характер, є соціальною рисою та слугує для успішного виконання різноманітних завдань.

На часі ще й аналіз інших компонентів, що описують концепт ВВІЧЛИВІСТЬ.

Джерела та література

1. Богданова А. Г. Антропоморфные признаки концептов *ВЕЖЛИВОСТЬ* и *HÖFLICHKEIT* (на материале произведений русских и немецких авторов) / А. Г. Богданова // Язык и культура. – Вып. 3 (15). – Томск : [б. и.], 2011. – С. 23–34.
2. Богданова А. Г. Сопоставительный анализ структур и способов вербализации концептов вежливость и Höflichkeit в русской и немецкой языковых картинах мира : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / А. Г. Богданова. – Новосибирск, 2011. – 168 с.
3. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О. А. Корнилов. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ЧеРо, 2003. – 349 с.
4. Малая О. Ю. Реализация мовленнєвих стратегій ввічливості у дискурсі німецькомовних Інтернет-форумів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Малая Олеся Юліївна. – Х., 2009. – 231 с.
5. Мангеймський корпус німецької мови (COSMAS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ids-mannheim.de

Угринюк Василь, Угринюк Ростислав. Основные признаки концепта ВЕЖЛИВОСТЬ в немецкой языковой картине мира. Предлагаемая статья является попыткой описания языкового отражения концепта ВЕЖЛИВОСТЬ на объемном языковом материале (11 064 случаев употреблений ключевой лексики Höflichkeit), который был отобран из Мангеймского корпуса немецкого языка (COSMAS). Проанализирован комплекс признаков концепта ВЕЖЛИВОСТЬ современного немецкого языка. Согласно изложенному материалу наиболее частотными признаками концепта ВЕЖЛИВОСТЬ является дипломатичность (3552) как установление межгосударственных отношений, формальность (2210) в соблюдении общепринятых норм поведения, приобретённость (1820) как черта, которая вырабатывается под воздействием определенных условий социальной среды, и успешность (1604) как в повседневных делах, так и в профессиональной сфере. Менее весомыми оказались демонстративная вежливость (522) с целью вызвать положительное отношение, гостеприимство (498) и особенности хорошего тона (780) представителей других национальностей глазами носителей немецкого языка. Нерелевантными признаками являются врожденность (22) и фальшивость, ложность (56). Таким образом,

вежливості в уявленні носіїв німецької мови носить формальний, місцевий, ритуальний характер, являється соціальною рисою і служить для успішного виконання різних завдань.

Ключевые слова: мовна картина світу, концептуальна картина світу, семантичне поле, концепт, концептуальні ознаки.

Uhryniuk Vasy, Uhryniuk Rostyslav. The Main Features of the Concept of POLITENESS in the German Linguistic World-Image. The proposed article is an attempt to describe the reflection of the concept POLITENESS in the language based on material in bulk (11 064 cases of occurrences of the key word Höflichkeit), which were taken from the Mannheim German Reference Corpus (COSMAS). The complex features of the concept of German modern language are analyzed. According to the material, most frequent signs of the concept are diplomacy (3552) as the establishment of international relations, formality (2210) in compliance with generally accepted standards of conduct, acquired feature (1820) produced under the influence of certain conditions of social environment and success (1604) as in everyday affairs and in the professional field. Less important appeared demonstrative politeness (522) to cause an affirmative attitude hospitality (498) and features of good manners (780) of other nationalities in the view of native German speakers. The non relevant features are innateness (22) and falsity, imaginary (56). Thus, the politeness in the imagination of native German speakers has formal, sometimes, ritual signs, it is a social feature and serves to successfully perform various kinds of tasks.

Key words: linguistic world-image, conceptual world view, semantic field, concept, conceptual characteristics.

Стаття надійшла до редколегії
21.01.2015 р.

УДК 811.111:629.4

Ксенія Чумакова

Національно-специфічні засоби вербалізації концепту «ДОРОЖНІЙ ТРАНСПОРТ» у британській лінгвокультурі

У статті досліджено національно-специфічні одиниці мови, що вербалізують концепт «ДОРОЖНІЙ ТРАНСПОРТ» у британській лінгвокультурі. Зазначені одиниці розглянуто з огляду на лінгвістичну концептологію з метою аналізу їхньої семантики для подальшого моделювання структури досліджуваного концепту та визначення його місця в британській національній картині світу. У ході дослідження встановлено, що ядро концепту репрезентовано в мові найбільш нейтральними мовними одиницями, що не є культурно детермінованими, у той час як уже в прилежній зоні з'являються національно-специфічні вербалізатори, кількість яких росте з віддаленням від ядра. Сукупність засобів мовної репрезентації досліджуваного концепту в британській лінгвокультурі можна назвати відкритим понятійним полем, адже під впливом екстралінгвальних факторів воно постійно вбирає в себе нові лексеми. Слід також зазначити, що спостерігається певний перехід вербалізаторів із дальньої до ближньої периферії. Крім того, у статті встановлено структурні особливості зазначених одиниць та здійснено розподілення вербалізаторів за тематичними групами.

Ключові слова: лінгвокультура, культурно-марковані лексичні одиниці, концепт, семантична деривація, метафоризація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Особлива увага в сучасній лінгвістиці приділяється дослідженню національних концептосфер та мовних картин світу [6, с. 280]. Останні характеризуються подвійною природою, відображаючи матеріальний світ крізь призму свідомості та водночас сприймаючи світове знання за допомогою рідної мови, її семантики і граматики, що визначає структуру мислення та поведінки [3, с. 401]. Застосування лінгвокогнітивного підходу, який полягає у дослідженні лінгвоспецифічних концептів та національно-специфічних засобів вербалізації загальнолюдських концептів для вивчення національної картини світу, допомагає реконструювати та упорядкувати відображену в мові цілісну систему уявлень, тобто концептосферу народу [4, с. 41–42]. Отож зазначені дослідження сприяють встановленню міжнародного взаєморозуміння в сучасному глобалізованому світі.